

Мая Христова

ДУХОВНОТО КАТО ОСНОВНА АНТРОПОЛОГИЧНА ПРЕДПОСТАВКА НА ЛОГОТЕРАПИЯТА

*(Същностна рамка и значение в противопоставянето на
материалистичните и редукционистки възгледи
за човека)*

The author is a doctoral student at the Faculty of Theology of Sofia University „St. Kliment Ohridski“; e-mail: maya_hristov@yahoo.com; <https://orcid.org/0009-0001-1827-1613>.

Abstract: Maya Hristova, *Spiritual as a Fundamental Anthropological Premise of Logotherapy (Essential Framework and Significance in Opposing Materialistic and Reductionist Views of Man)*.

This article aims to explore the essential framework of the spiritual dimension as a fundamental anthropological premise of logotherapy, emphasizing its key role in overcoming the materialistic and reductionist limitations of conventional psychological paradigms. The analysis addresses the core aspects of the spiritual dimension, encompassing its essence, scope, and the underlying philosophical principles that define it.

Keywords: *Spiritual, Noetic Dimension, Logotherapy, Anthropology, Psychology, Practical Theology*

Увод

В контекста на съвременните културни и научни трансформации въпросът за човека и неговата същност остава централна тема както в академичните изследвания, така и в ежедневните търсения на смисъл. Логотерапията, разработена от австрийския психиатър и невролог Виктор Франкъл, представлява значим принос в тази област, като поставя акцент върху търсенето на смисъл като фундаментална чо-

вешка потребност и основен мотиватор на човешкото поведение. Тя надгражда традиционните психологически парадигми, като интегрира духовното измерение на човека, разкривайки неговата уникалност и неповторимост като личност.

В основата на логотерапията стои разбирането за човека като същество, способно на себетрансценденция, свобода и отговорност, насочено към търсене на смисъл, който надхвърля материалните и биологичните аспекти на съществуването. Тази концепция обаче не може да бъде напълно оценена извън своя антропологичен контекст. Същността на логотерапията черпи вдъхновение както от философските традиции на екзистенциализма, така и от хуманистичните стремежи към цялостното разбиране на човека. В този смисъл, антропологията на Франкъл се явява интегративна — тя свързва биологичното, психологичното и духовното измерение на човека в едно холистично цяло.

Духовното, или ноетичното, измерение е централно за концепцията на Виктор Франкъл и представлява основната антропологична предпоставка на логотерапията. Като строго специфичен човешки феномен, то описва уникалната способност на човека да се издига над обстоятелствата, да упражнява свобода на волята и да намира смисъл в живота си. Както подчертава Франкъл в „Лекарят и душата“: „Истински човешкото може да се прояви едва когато се осмелим да навлезем в измерението на духовното“.¹

Настоящата статия има за цел да изследва същностната рамка на духовното измерение като основна антропологична предпоставка на логотерапията, подчертавайки нейната ключова роля за преодоляване на материалистичните и редуccionистки ограничения на конвенционалните психологически парадигми. Ще бъдат разгледани основните аспекти на духовното като неговата същност, обхват и основните философски принципи, които го обуславят. Чрез анализа на тези елементи ще се акцентира върху това, как антропологичните принципи на логотерапията предлагат алтернатива на редуccionистките тенденции в съвременната психология и как тези принципи могат да се впишат в по-широкия дискурс за човешката природа.

Изследването поставя акцент върху въпросите, свързани с лич-

¹ Франкъл, В. *Лекарят и душата*. Плевен: Лере Артис, 2011 [Frankl, V. *The doctor and the soul*. Pleven: Lege Artis, 2011], 65.

ностната цялостност и взаимодействието между материалното и духовното у човека. Целта е да се подчертае значението на холистичния възглед за човека, който обединява психосоматичните, социалните и духовните аспекти на неговото съществуване. В контекста на съвременните секуларни и редукционистки подходи, логотерапията се явява мост към възстановяване на цялостната представа за човешката личност и нейния висш смисъл.

***Същностна рамка на духовното (ноетичното)
измерение като основна антропологична предпоставка***

Духовното, или ноетичното измерение (от гр. νοῦς), заема централно място в антропологичния фундамент на логотерапията, създадена от Виктор Франкъл. Още в началото на своя професионален път той започва изследванията си с въпрос, който силно го занимава като начинаещ психиатър, а именно: „Кое е онова нещо, което превръща човека в човек? Съществува ли изобщо нещо специфично човешко? В търсенето на отговор Франкъл проследява „духовното“ у човека, което дефинира като „третото измерение“ на човешката екзистенция. Трябва да се отбележи, че по онова време, основавайки се на общопопулярната философия, се говори единствено за „тяло“ (= първо измерение) и „душа“ (= второ измерение) и че в зараждащата се научна дисциплина на психологията традиционното понятие за душа е превеждано просто с „психика“. Психиката обединява нашите когнитивни способности и емоции. С това обаче не се обхваща всичко специфично човешко, защото чувства и разум (до определена степен) има и при животните.“² Като изхожда от немалкото двусмислици и ограничения на конвенционалната психотерапия, Елизабет Лукас настоява: „Най-човешките неща у човека, като ценностните структури или вродения стремеж към смисъл, не бива да се губят в джунглата от психологически интерпретации. Логотерапията се опитва да избегне тази грешка, като възприема духовното като същностно човешко измерение – автентичното, ако не и единственото...“³ В свой критичен

² Лукас, Е. *Психотерапия с достойнство. Логотерапия нагледно*. София: Ейч Ем Ар Лорос, 2022 [Lukas, E. *Psychotherapy with dignity. Logotherapy in action*. Sofia: HMR Logos, 2022], 9.

³ Lukas, E. *Living Logotherapy. Logotherapy Principles and Methods*. Bamberg: Elisabeth-Lukas-Archiv gGmbH, 2020, 9.

анализ на светската антропология богословът Андриан Александров пише, че „...всяка антропология, която изключва духовното измерение, е изначално непълна“.⁴

Един от аргументите, с които Франкъл обосновава фокусирането си върху човешкия дух е, че съществува опасност да се подведе пациентът чрез отнемането на духовното от неговата природа, да се подхрани неговият нихилизъм и да се задълбочи неговото (невротично) разстройство.⁵ „С подобна атомистична, енергистична и механистична концепция за човека, психоанализата го разглежда, в крайна сметка, като автомат на психически апарат. И точно тук се намесва екзистенциалният анализ. Той противопоставя друга концепция за човека на психоаналитичната. Вече не се фокусира върху автомата на психическия апарат, а върху автономията на духовното съществуване.“⁶ Точно духовното като централна антропологична предпоставка в представата за човека съответства на уникалната способност на човека да се „издигне“ над психофизическите си ограничения и да им се противопостави чрез силата на духовната си свобода. Така човек вече престава да бъде възприеман като автомат, подчинен на несъзнавани инстинкти и импулси и се превръща в свободно вземащо решения същество.

Когато психологията игнорира духовния потенциал на човека и се концентрира върху неговите зависимости и психофизическа обусловеност, той може да бъде подведен да вярва, че е напълно определен от своето състояние – убеждението „аз съм такъв, какъвто съм“. В противовес, логотерапията насърчава пациента да осъзнае своя потенциал за промяна – „аз мога да бъда и друг“. Това включва съзнателното противопоставяне на негативни състояния като мрачни настроения, гняв и страх, използвайки духовния си ресурс за преодоляване на предизвикателствата.

Франкъл предупреждава, че пренебрегването на този духовен по-

⁴ Alexandrov, A. *Psihologia ca antropologie seculară: o perspectivă critică prin prisma antropologiei ortodoxe*, 23.

⁵ Лукас, Е. *Ориентирана към смисъла психотерапия. Логотерапията на Виктор Франкъл на теория и на практика*. София: Ейч Ем Ар Логос, 2024 [Lukas, E. *Meaning-Centred Psychotherapy. Viktor Frankl Logotherapy in theory and practice*. Sofia: HMR Logos, 2022], 18.

⁶ Frankl, V. *The Unconscious God*. New York: Simon and Schuster, 1975, 22-23.

тенциал и ограничаването до психофизичните фактори води до „подвеждаща представа за човека“.⁷ Това е опасно, тъй като лишава пациента от възможността да използва вътрешната си сила за промяна и го оставя подвластен на своето състояние, вместо да го окуражи да постигне свобода и духовно израстване. В същия критичен анализ доц. Александров пише: „От гледна точка на православната антропология редуccionисткият подход на светската психология води до обедняване на разбирането за човешката природа. В резултат на това психологията в нейната светска форма може да се разглежда като предлагаща фрагментарна представа за човешката личност, която не успява да отчете пълната дълбочина и сложност на човешкия опит“.⁸

Като основен стълб на антропологичната картина за човека Франкъл описва ноетичното измерение като източник на човешката свобода и способността за разпознаване на смисъла. „Човекът се отличава с уникалната способност да осъзнае и реализира смисъла, който животът му предлага.“⁹ Ноетичното е и мястото, където се осъществява ориентирането към ценностите и вземането на решения. Логотерапевтичната антропология дефинира човека (*imago hominis*) като същество, ориентирано към ценностите. Именно тук се проявява свободата на индивида да избира своето отношение към обстоятелствата, независимо от ограниченията, наложени от външната среда или вътрешните психологически фактори: „Човекът може да се възвиси над обстоятелствата чрез духовната си свобода“.¹⁰ За обхвата на ноетичното измерение Лукас пише: „Какво остава за духовния аспект ли? Безкрайно много! Аспектът на „първочовека“, а именно свободата да определя отношението си към тялото си и към условията. Самостоятелното вземане на решения („интенционалност“), техническите и художествените интереси, творческата дейност, религиозността и нравствената чувствителност („съвест“), разбирането на ценностите и любовта – всичко това се намира в духовното измерение на човешкото същество.“¹¹

⁷ Лукас, Е. *Ориентирана към смисъла психотерапия*, 18.

⁸ Alexandrov, A. *Ibid.*

⁹ Франкъл, В. *Воля за смисъл*. Плевен: Лече Артис, 2011 [Frankl, V. *The will to meaning*. Pleven: Lege Artis, 2011], 56.

¹⁰ Франкъл, В. *Лекарят и душата*, 112.

¹¹ Lukas, E. *Living Logotherapy. Logotherapy Principles and Methods*. Bamberg: Elisabeth-Lukas-Archiv gGmbH, 2020, p. 17.

Дименсионална онтология и триизмерният модел за човека

Виктор Франкъл представя своя антропологичен модел на човека (*imago hominis*) чрез понятието „дименсионална онтология“. Този триизмерен модел е вдъхновен от философските идеи на Николай Хартман и Макс Шелер. Хартман въвежда идеята за слоестата структура на битието, която разглежда човека като съвкупност от соматично (тяло), психично (душа) и ноетично (дух) измерение. Шелер, от своя страна, акцентира върху уникалността на духовното измерение, което той разглежда като център на личността и източник на свобода и отговорност. Франкъл прилага тези философски принципи, за да се противопостави на редуccionисткия подход на психоанализата, който свежда човека до сбор от неговите инстинкти и механизми. „Психоанализата разглежда цялото, което представлява човешката психика, по атомистичен начин, доколкото я възприема като съставена от отделни части, т.е. различни инстинкти, които от своя страна са изградени от така наречените „компоненти на инстинкта“. По този начин психиката не само се атомизира, но и анатомизира, а анализът на психиката се превръща в нейна анатомия. По същия начин целостта на човешката личност в известен смисъл се разрушава. Може дори да се каже, че психоанализата дехуманизира човека.“¹²

Концепцията на Франкъл за триизмерността на човека надгражда върху теориите на Николай Хартман и Макс Шелер, като ги интегрира в своята антропологична и терапевтична визия. „Бих казал, че този духовен личностен център е обграден от периферните психофизични пластове. Вместо да говорим за духовно съществуване и психофизическа фактичност, можем да говорим за духовната личност и „нейната“ психофизична напластеност. Под „нейната“ искаме да подчертаем, че личността „има“ психофизична обвивка, докато личността „е“ духовна. В края на краищата не е съвсем оправдано да казвам „моето аз“ или дори „моята личност“, защото не „имам“ аз, а „съм“ аз. Ако изобщо нещо може да бъде „притежавано“, то това е *то*, но именно в смисъла на психофизична фактичност.“¹³

Франкъл заменя вертикалната йерархия на несъзнавано, пред-

¹² Frankl, V. *The Unconscious God*. New York: Simon and Schuster, 1975, 20.

¹³ *Ibid.*, 28.

съзнавано и съзнавано с модела на концентричните пластове, предложен от Макс Шелер. В този модел духовното ядро е центърът на личността, обвито от периферни соматични и психични пластове. Той разширява този модел, като го описва като триизмерна структура, в която личностното ядро служи като ос, простираща се заедно с периферните пластове, които я обгръщат, през несъзнаваните, предсъзнаваните и съзнаваните нива. Според този модел всяко човешко явление може да се прояви на всички нива, независимо дали е свързано с личностната ос или периферните пластове, подчертавайки динамичната, многопластова и неделима природа на човека.

Според втората теза за личността на Франкъл, личността не е просто *individuum* (лат. неделим), а цялостна структура. Тя функционира като неделимо цяло, където трите нива – соматично, психично и ноетично – са неразривно свързани и взаимодействат в цялостен синхрон, като духовното измерение притежава водеща роля. В книгата „Теория и терапия на психичните разстройства“ Франкъл подчертава: „Отделните нива на съществуването не могат да се оценяват или разделят“.¹⁴ Като посочва интегративната роля на личностното, духовното ядро, човешкото същество се явява не само индивидуализирано, но и интегрирано. „Именно духовното ядро, и само то, гарантира и съставлява единството и цялостта в човека. В този контекст цялостта означава интеграцията на соматичните, психичните и духовните аспекти. „Трудно е да се изрази колко е важно, че именно тази тройна цялост прави човека завършен. В никакъв случай не сме оправдани да говорим за човека само като „соматично-психична цялост“. Тялото и психиката могат да формират единство — психофизическо единство — но това единство все още не представлява цялостта на човека. Без духовното като основен фундамент, тази цялост не може да съществува. Докато говорим само за тяло и психика, цялостта още не е постигната.“¹⁵

Като заимства идеята за духовното ядро като център на личността, Франкъл изгражда антропологичния фундамент на своето логотерапевтично учение, подчертавайки дебело, че личностната ця-

¹⁴ Франкъл, В. *Теория и терапия на психичните разстройства*. Плевен: Лере Артис, 2018 [Frankl, V. *On the Theory and Therapy of Mental Disorders: An Introduction to Logotherapy and Existential Analysis*. Pleven: Lege Artis, 2011], 265.

¹⁵ Frankl, V. *The Unconscious God*, 29.

лост е интегритет на духовното, психичното и физичното измерение, без да са приложими тук принципите на субординираната йерархична структура. „В смисъла на дименсионалната онтология по-висшето измерение означава по-скоро, че имаме работа с измерение с *по-широк обхват*, включващо и съдържащо в себе си по-нисшето. Следователно по-нисшето измерение се „снима“ – нека използваме този многозначен израз на Хегел – в по-висшето.“¹⁶

За да се избегне всякаква спекула за йерархично превъзходство на духа над психофизикума, Елизабет Лукас пояснява, че „... духовното не е единственият и решаващ фактор във взаимното проникване между различните онтологични области на човешкото същество (дух, психика и тяло). Да твърдим подобно нещо, значи да се поддадем на спиритизма, от който логотерапията се пази. Учен като Франкъл, разполагащ с десетилетия опит в психиатрията и неврологията, не би подценил зависимостта от психофизиката, по-специално от начина, по който функционира мозъкът. Именно психофизическата основа на човешкото съществуване е тази, която изобщо дава възможност на духовните феномени да се проявят (което не трябва да означава, че ги създава) и следователно може да ги възпрепятства, например при безсъзнание и помрачено съзнание с различен генезис. Това е причината, поради която свободата (на волята) на човека зависи от дееспособността му и варира спрямо съответния случай.“¹⁷

Ноопсихичният антагонизъм: същностно свойство на духа и основа за себеизграждане на личността

Терминът „ноопсихичен антагонизъм“, въведен от Виктор Франкъл, описва взаимодействието между духовното (ноетичното) и психичното измерение на човека. То е специфичен човешки феномен, „... нашият „човешки паспорт“: *ессе ното*“¹⁸, както го определя Лукас, и се явява основен механизъм за личностно израстване, преодоляване на страдания и търсене на смисъл. Според дименсионалната онтология на Франкъл трите измерения от една страна са зависими едно

¹⁶ Франкъл, В. *Лекарят и душата*, 41.

¹⁷ Лукас, Е. *Ориентирана към смисъла психотерапия*, 22.

¹⁸ Лукас, Е. *Впрегни звезда в колата си. Какво ни води напред в живота*. София: Ейч Ем Ар Лорос, 2022 [Lukas, E. *Tie your cart to a star: What gets us ahead in life*. Sofia: HMR Logos, 2022], 91.

от друго, но от друга страна духът може да заеме съвсем различна позиция по отношение на психофизикума. Ако при психиката и физиката действа правилото на задължителния паралелелизъм, то духът – освен паралелно на психофизикума – може да действа и антагонистично. Т.е. става дума за един свободно избираем психоноетичен антагонизъм.

Докато психичните реакции са инстинктивни и автоматични, духовните решения са свободни и осъзнати. Това може да доведе до явление, при което психиката да подтиква индивида към определени действия, а духът да взема противоположни решения. Например, психиката на зависимия „крещи“ за пристрастяващата субстанция, но духът може да каже „не“. **Това означава:** психиката се движи в една посока, а духът на човека съзнателно и волево поема в друга.¹⁹ С други думи, ноопсихичният антагонизъм съответства на способността на човека да се дистанцира и противопостави на психофизиката.

Виктор Франкъл разглежда тази динамика като израз на сложността на човешкото съществуване, при което духовното измерение играе централна роля и надгражда инстинктивните и психофизическите структури. Точно то е източник на стремежа към смисъл и е в постоянна борба с психофизичните импулси, които често ограничават личността. Франкъл ясно подчертава тази си идея в „*Лекарят и душата*“: „Човекът не е просто продукт на своята среда; той има способността да избира своето отношение към нея“.²⁰ Той вярва, че конфликтът между духовните стремежи и психичните ограничения стимулира търсенето на смисъл. „Това напрежение е израз на свободата на човека да надхвърля собствените си граници чрез себедистанциране и себетрансценденция.“²¹

Елизабет Лукас разширява тази концепция, като описва как ноопсихичният антагонизъм създава „диалектическа динамика“ между човешките инстинкти и стремежа към по-висши ценности. В „*Logotherapy: Principles and Methods*“ тя посочва, че това напрежение е основа за личностно израстване и преодоляване на екзистенциалната

¹⁹ *Ibid.*, 91.

²⁰ Франкъл, В. *Лекарят и душата*, 147.

²¹ Франкъл, В. *Човекът в търсене на смисъл*. София: Хермес, 2024 [Frankl, V. *Man's Search for Meaning*. Sofia: Hermes, 2024], 75.

празнота²². В логотерапията ноопсихичният антагонизъм се разглежда като ресурс, който помага на пациента да осъзнае своето духовно ядро и потенциал. Франкъл подчертава, че разбирането на тази вътрешна борба може да помогне за трансформацията на страданието в смисъл.²³

Относно важността човек да осъзнае и разбере за този свой вроден ресурс, Лукас споделя: „Опитът ми показва, че хората живеят по-съзнателно и по-добре, когато *знаят* за „ноопсихичния антагонизъм“. Те изграждат по-достойна представа за себе си. Действат не така автоматично, а по-автентично. Чувстват се по-свободни в решенията си и са по-склонни да вземат правилните решения. Имат по-малко оправдания за грешните си постъпки, което е добре. Защото точно нашите терзания и смутове ни помагат да поддържаме запалена надеждата си за спасение...“²⁴

Отново в противовес на атомистичния и редуccionистки възглед на психоаналитичното течение „... психоанализата разрушава единното цяло, което представлява човешката личност, и след това се сблъсква със задачата да реконструира това цяло от парчетата“²⁵, логотерапията издига човека до съ-творец на собственото си съществуване. „Никой не е само „създаден“, всеки също така „създава [нещо] от себе си“.²⁶ Ноопсихичният антагонизъм като същностно свойство на духа е основният фактор за способността на човека за себеизграждане чрез възможността във всеки един момент в своето ноетично измерение да може да решава свободно и независимо от обстоятелствата. Себеизграждането на личността в логотерапията на Виктор Франкъл се основава на способностите за себедистанциране и себе-

²² Lukas, E. *Living Logotherapy. Logotherapy Principles and Methods*. Bamberg: Elisabeth-Lukas-Archiv gGmbH, 2020, 56.

²³ Франкъл, В. *Теория и терапия на психичните разстройства*. Плевен: Лега Артис, 2018 [Frankl, V. *On the Theory and Therapy of Mental Disorders: An Introduction to Logotherapy and Existential Analysis*. Pleven: Lege Artis, 2011], 132.

²⁴ Лукас, Е. *Впрегни звезда в колата си. Какво ни води напред в живота*. София: Ейч Ем Ар Лорос, 2022 [Lukas, E. *Tie your cart to a star: What gets us ahead in life*. Sofia: HMR Logos, 2022], с. 92.

²⁵ Frankl, V. *The Unconscious God*. New York: Simon and Schuster, 1975, p. 20.

²⁶ Лукас, Е. *Днес е първият ден от остатъка на живота ти*. София: Ейч Ем Ар Лорос, 2024 [Lukas, E. *Today it's the first day of the rest of your life*. Sofia: HMR Logos, 2024], 14.

трансценденция, които представляват специфично човешки духовни феномени. Те позволяват на индивида да се освободи от ограниченията на обстоятелствата и да надскочи собственото си „Аз“ в търсене на смисъл и ценности.

С понятието *себедистанциране* се обозначава вродената способност на човека духовно да се откъсне и отдалечи за кратко от самия себе си и да се погледне от разстояние. „По този начин можем да видим всички бушуващи чувства в нас самите и само от такава позиция на наблюдение отвън можем да ги овладеем. Франкъл използва потенциала на хората за себедистанциране, за да отдалечи пациенти със страхове от техните фалшиви страхове представи, т.е. да се дистанцират от тях. Докато се чувстваш неразривно обвързан със страховете си, обсебен от тях, ти си изложен на тяхното влияние. Щом обаче духовно се отделиш от тях и се поставиш на подходяща дистанция, можеш да ги победиш, да ги дирижираш, да им се подиграваш – на кратко, да правиш с тях всичко.“²⁷

Другият съзидателен потенциал на духа се проявява в способността ни да надскочим себе си, насочвайки се към нещо или някого извън нас самите (ценностно ориентирано себенадмогване)²⁸, известно още като себетрансценденция. „Да си човек означава вече да си излязъл отвъд самия себе си. Бих казал, че същността на човешкото съществуване е в неговото самотрансцендиране. Да си човек вече значи да си обърнат към нещо или някого, отдаден на някакво дело, на човек, когото обичаш, или на Бог, комуто служиш.“²⁹ Така човек вече притежава не само свободата от самия себе си (себедистанциране), но и свободата да надмогне себе си и да се насочи към ценности, които надхвърлят собственото му съществуване. В екзистенциалитичната перспектива себетрансценденцията е възможна благодарение на духовната свобода на личността, която ѝ позволява да заема позиция както по отношение на физическите и психическите си реакции, така и по отношение на външните обстоятелства. Тази възможност се изразява не в свободата му от тях, а в свободата му да формира позиция по отношение на тях. Или както емблематично се изразява Франкъл,

²⁷ Лукас, Е. *От страха към спокойствието на душата*. София: Ейч Ем Ар Логос, 2022 [Lukas, E. *From fear to peace of soul*. Sofia: HMR Logos, 2022], 96.

²⁸ *Ibid.*, 96.

²⁹ Франкъл, В. *Лекарят и душата*, 40.

„Човек не е свободен *от*, а *за* нещо“.³⁰

Така себедистанцирането и себетрансценденцията се явяват основни инструменти в духовния процес на себеизграждане, чрез които човекът може да се освободи от влиянието на обстоятелствата и да се насочи към по-висши цели. „... духовното като надсмъртна, неразрушима същина *не* е насочено към своето моментно и по-нататъшно съществуване, което и без това е гарантирано. Но към какво тогава? Според Франкъл – към *срещата със смисъла и ценностите*. Към това да им се отдадем и да им служим.“³¹ Защото, пише Лукас: „... надареното с духовност същество носи неутолим копнеж по смисъла и се чувства привлечено от ценностите, на които се отдава *доброволно*“.³² Тези думи подчертават ролята на смисъла и ценностите като основни двигатели на човешкото съществуване, които позволяват преодоляването на ограниченията и изграждането на пълноценна личност.

Заклучение

Чрез включването на духовното измерение в антропологичната рамка на логотерапията, Виктор Франкъл предлага значима алтернатива на редуccionистките и материалистични възгледи за човека. Логотерапията надхвърля традиционните психологически подходи, които често свеждат човешката личност до биологични и психологически механизми. Вместо това, тя интегрира психосоматичните и ноетичните аспекти в една неделима и холистична личностна цялост, като подчертава централната роля на духовността за разгръщане на пълния потенциал на човешкото същество и постигане на пълноценен живот.

Ноетичното измерение не само допринася за личностната цялост, но и се явява основа за уникалната способност на човека да надмогва обстоятелствата чрез духовната си свобода, отговорност и стремеж към смисъл. Тази перспектива открива нови възможности за справя-

³⁰ Франкъл, В. *Човекът в търсене на смисъл*. София: Хермес, 2024 [Frankl, V. *Man's Search for Meaning*. Sofia: Hermes, 2024], 86.

³¹ Лукас, Е. *Ориентирана към смисъла психотерапия. Логотерапията на Виктор Франкъл на теория и на практика*. София: Ейч Ем Ар Логос, 2024 [Lukas, E. *Meaning-Centred Psychotherapy. Viktor Frankl Logotherapy in theory and practice*. Sofia: HMR Logos, 2022], 23.

³² *Ibid.*, 23.

не с екзистенциални кризи и насочва човека към автентично себеосъществяване.

Изследването показва, че игнорирането на духовното измерение води до редукционистко възприемане на човека като обект на биологични или психосоциални процеси. Това не само стеснява разбирането за човешката природа, но и лишава индивида от възможността да осъзнае и използва своя духовен потенциал за личностно израстване и намиране на смисъл. Пренебрегването на този аспект ограничава перспективата на психологията, като я лишава от дълбочина и цялостност.

Един от най-съществените приноси на учението на Франкъл е неговата интегративност, която включва ноетичното измерение в представата за човека, резонираща с принципите на православната антропология. И двете парадигми акцентират върху ценностите, свободната воля и смисъла като фундаментални характеристики на човешката личност. Това прави логотерапията релевантна както в съвременния психологически контекст, така и като възможен мост между науката и духовността.

И накрая, логотерапията на Виктор Франкъл предлага нова рамка за разбирането на човешката природа, която е едновременно научна, етична и философска. Чрез интегрирането на духовното измерение този подход разширява границите на традиционната психология, като същевременно допринася за по-дълбоко разбиране на човешката същност. Практическото приложение на логотерапевтичния модел в областта на психичното здраве и човешкото развитие обогатява терапевтичните методологии и насърчава холистичния подход към благополучието на човека. Утвърждавайки смисъла като основна движеща сила и мотиватор на човешкото поведение, логотерапията се превръща в ценен инструмент за справяне с предизвикателствата на съвременния свят и постигане на пълноценен живот.

Библиография

Лукас, Е. От страха към спокойствието на душата. София: Ейч Ем Ар Логос, 2022 [Lukas, E. From fear to peace of soul. Sofia: HMR Logos, 2022].

Лукас, Е. Ориентирана към смисъла психотерапия. Логотерапията на Виктор Франкъл на теория и на практика. София: Ейч Ем Ар Логос, 2024 [Lukas, E. Meaning-Centred Psychotherapy. Viktor Frankl Logotherapy in theory and practice. Sofia: HMR Logos, 2022].

Лукас, Е. Психотерапия с достойнство. Логотерапия нагледно. София: Ейч Ем Ар Логос, 2022 [Lukas, E. Psychotherapy with dignity. Logotherapy in action. Sofia: HMR Logos, 2022].

Лукас, Е. Впрегни звезда в колата си. Какво ни води напред в живота. София: Ейч Ем Ар Логос, 2022 [Lukas, E. Tie your cart to a star: What gets us ahead in life. Sofia: HMR Logos, 2022].

Лукас, Е. Днес е първият ден от остатъка на живота ти. София: Ейч Ем Ар Логос, 2024 [Lukas, E. Today it's the first day of the rest of your life. Sofia: HMR Logos, 2024].

Франкъл, В. Лекарят и душата. Плевен: Лере Артис, 2011 [Frankl, V. The doctor and the soul. Pleven: Lege Artis, 2011].

Франкъл, В. Воля за смисъл. Плевен: Лере Артис, 2011 [Frankl, V. The will to meaning. Pleven: Lege Artis, 2011].

Франкъл, В. Теория и терапия на психичните разстройства. Плевен: Лере Артис, 2018 [Frankl, V. On the Theory and Therapy of Mental Disorders: An Introduction to Logotherapy and Existential Analysis. Pleven: Lege Artis, 2011].

Франкъл, В. Човекът в търсене на смисъл. София: Хермес, 2024 [Frankl, V. Man's Search for Meaning. Sofia: Hermes, 2024].

Lukas, E. Living Logotherapy. Logotherapy Principles and Methods. Bamberg: Elisabeth-Lukas-Archiv gGmbH, 2020.

Frankl, V. The Unconscious God. New York: Simon and Schuster, 1975.